

REINVENTAR L'ESCOLA: DE NORMALITZADORA A INCLUSIVA

Eulalia Lázaro Oliveras

Directora de l'escola Pere Calders de Polinyà

RESUM

En aquest article s'explica el procés de canvi de l'escola Pere Calders de Polinyà al llarg de dotze anys, partint de la perspectiva d'un centre normalitzador, fins el moment actual, en el que el centre té com a objectiu principal donar una resposta educativa integral i de qualitat a tots els infants: un projecte inclusiu.

Exposa que, per desenvolupar aquest canvi, ha estat necessari difondre noves cultures i activar noves polítiques a l'escola. Descriu les diverses estratègies organitzatives, formatives i divulgatives utilitzades en el procés.

Destaca el valor de la convivència, el benestar, la formació i la participació col·laborativa de tots els actors de la comunitat educativa per assolir aquesta transformació cap a l'excel·lència de tothom.

Paraules clau: Educació inclusiva, organització, col·laboració, atenció a la diversitat.

ABSTRACT

This article describes the process of changing of the school Pere Calders Polinyà over twelve years, starting from the perspective of a normalizing centre to nowadays, when the aim of the centre is to provide an integral and qualitative educational response to all the children: an inclusive project.

The article exposes that it was necessary to spread new cultures and activate new policies in order to develop this change. It describes also the different organizational, training and spreading strategies used in the process.

It emphasizes the value of coexistence, welfare, training and collaborative involvement of the actors in the educational community to achieve this transformation towards excellence.

Key words: Inclusive education, organization, cooperation, attention to diversity.

L'ESCOLA

"La inclusión es un gesto pequeño, se resuelve con pequeños gestos cotidianos, no con grandes decisiones. A la inclusión se la enseña como un gesto heroico y ahí estamos perdidos, porque no es un gesto heroico... Tiene que ver con ese gesto primero de que todo el mundo es bienvenido."

Carlos Skiliar[1].

Aquest és el petit gest que l'escola Pere Calders fem cada matí quan iniciem la jornada, el de donar la benvinguda a tothom, i aquest és el petit gest que mantenim, al llarg de la jornada, per tal que el benestar de tothom sigui una realitat.

I amb aquesta intenció, el projecte de l'escola Pere Calders de Polinyà té com a objectiu principal donar una resposta educativa integral i de qualitat a tots els infants, per tal d'assolir la pròpia excel·lència. En conseqüència, pretenem ser una escola per a tothom, on tots som benvinguts i hi participem, i on la diferència és un fet valuós per al creixement i la formació de la comunitat educativa: una escola inclusiva.

Actualment, aquest objectiu és compartit per la majoria, però no sempre havia estat així.

El nostre centre és de dues línies, amb dotació de dues Unitats de Suport a l'Educació Especial (USEE). L'alumnat és molt divers quant als seus orígens, les seves cultures, els nivells instructius i socioeconòmics de les seves famílies i els seus ritmes d'aprenentatge.

ANTECEDENTS HISTÒRICS

L'escola tenia un projecte educatiu normalitzador que definia els objectius homogèniament per a tot l'alumnat.

Era una escola:

- Amb una línia de treball metodològica tradicional.
- Que no prioritzava la resposta educativa diferenciada.
- On es realitzaven principalment classes magistrals.
- Que proposava activitats d'aula, bàsicament escrites i iguals per a tots els infants.
- Amb avaluacions acreditatives finals de tipus controls escrits únics. Per tant amb criteris d'avaluació que no preveïen el respecte al ritme individual ni la regulació dels aprenentatges propis.
- Que organitzava la resposta educativa als "alumnes de reforç" (que era com s'anomenava als infants que no assolien els nivells previstos per al seu grup de referència i amb risc d'exclusió escolar i social) fora de l'aula. Es plantejaven els mateixos objectius i propostes del grup classe, però a un ritme més lent i en moments on, sovint, els seus companys feien altres activitats, de vegades més atractives pels infants, com l'educació física o la música.
- On els alumnes amb necessitats educatives especials greus i permanents eren viscuts com una amenaça. Es considerava que no havien d'estar integrats a l'escola i, sovint, es plantejava la derivació cap a l'escolaritat en un centre d'educació especial.

L'INICI DEL CANVI

En aquest context, entenent que aquest model no era ni just ni equitatiu, un grup de persones de la comunitat educativa vam realitzar diverses iniciatives i accions de canvi en contra de la norma establerta. En un principi, aquestes actuacions eren a títol individual i de manera "subversiva", però van anar derivant, a poc a poc, en d'altres més organitzades, encara però, a "l'ombra", cap el projecte actual de l'escola.

Fa 12 anys, tres companys d'aquest grup crític amb aquest projecte normalitzador, vam formar equip directiu i vam iniciar formalment un nou projecte malgrat la gran resistència al canvi per part d'un grup considerable de mestres de l'escola. El vam liderar amb intencions i il·lusions fermes de portar-la cap la fita de la inclusió.

Comptàvem amb el compromís de sis mestres, el recolzament d'un grup emprenedor de famílies, organitzats pel president de l'AMPA, la participació activa

i implicada de la psicopedagoga de l'EAP del Servei Educatiu de Castellar del Vallès, i el suport de la Inspecció Educativa del Vallès Occidental.

Ens vam organitzar:

El primer curs:

- Vam recollir fonts documentals sobre la inclusió (queden recollides a la bibliografia).
- L'EAP ens va presentar el document de l'Índex per a la Inclusió (Booth & Ainscow, 2002). Vam utilitzar aquest document com a full de ruta del nostre procés de canvi.

A partir d'aquí:

- Vam constituir un grup impulsor, format per dos membres de l'equip directiu, tres mestres del claustre, el president de l'AMPA i la psicopedagoga de l'EAP.
- Aquesta professional de l'EAP es va oferir a ser la nostra "amiga crítica". La seva funció era la de guiar, orientar i valorar el procés. També la de fer propostes de millora i aconsellar en la presa de decisions.

Vam establir que, per girar l'escola cap aquest nou rumb, calia començar per canviar les cultures de centre i, en paral·lel, prendre decisions polítiques per aconseguir arrelar aquestes cultures.

LES CULTURES D'ESCOLA

Quant a cultures, el que va caldre en els primers moments, va ser difondre els principis inclusivius de maneres formals i informals i a tota hora. La bandera de la inclusió i els seus principis havien de ser mostrats i defensats de manera constant i permanent perquè no eren benvinguts, degut a la por als canvis radicals que implicaven.

Per transformar-les necessitàvem el suport de la Inspecció Educativa, pel que fa a donar el missatge al claustre de que, aquest canvi cap a la inclusió, era benvolgut per l'Administració. Això donava un referent de pes que atorgava al grup impulsor "l'autoritat pedagògica i legal" per continuar liderant el procés. L'inspector, implicat, va fer un seguit d'actuacions de recolzament tals com claustres informatius i formatius. Va participar en l'organització i disseny de les diverses estratègies que anàvem realitzant, com la creació de la Comissió d'atenció a la diversitat (CAD), que en aquells moments encara no era normativa obligada i, va donar suport tant personal com professional a l'equip directiu quant a diverses qüestions i dificultats que se'ns anaven presentant.

Les actuacions més destacables van ser:

- Formar-nos en diversos aspectes referents a la inclusió. A mesura que creixia la capacitació, com a conseqüència de la formació, augmentava l'eficàcia i tot això aportava seguretat als docents i les cultures canviaven.
- Entrar a la Xarxa d'Escoles Inclusives, participant en les formacions i els intercanvis d'experiències entre centres[2].

- Canviar nomenclatures com: mestre d'educació especial (MEE) per mestre de suport (MS) i, alumnes d'Educació Especial (EE) per alumnes amb barreres per a l'aprenentatge (BA). Aquestes nomenclatures implicaven (i impliquen) un nou enfocament on les dificultats no les presenten els alumnes. Cada infant és diferent i, per tant, es necessiten múltiples respostes educatives. Des d'aquest enfocament, ara és l'escola qui té les dificultats, qui ha de treballar per resoldre-les i qui té el compromís d'oferir una educació de qualitat i eficaç, que elimini les barreres a l'aprenentatge, sigui quina sigui la condició dels qui la reben.
- Difondre missatges de respecte entorn a la diversitat a l'escola, ressaltant el valor de les virtuts de cadascú, per potenciar la inclusió i l'acceptació de tothom, tot vetllant per la no exclusió de ningú.
- Reflexionar entorn a que els interessos, les habilitats i les capacitats dels alumnes són nombroses i que per garantir l'èxit de cadascú calia oferir moltes i variades propostes educatives. Posàvem exemples constants, de vegades obvis, *tals com: si un alumne té una incapacitat auditiva, no li farem fer un examen oral, així com a un alumne amb deficiència visual no li farem descriure una imatge*. Si aquests exemples els enteníem, també havíem d'entendre que no tots els alumnes es motiven d'igual manera, se senten satisfets o entenen les mateixes propostes didàctiques.
- Introduir l'educació emocional, treballant l'autoestima, les habilitats socials, la convivència, el respecte...
- Organitzar, per part del grup impulsor i, amb la intenció d'animar al claustre a sumar-se a aquest canvi, propostes de treball a l'aula diversificades, en moments concrets i esporàdics. Aquestes propostes potenciaven bàsicament el treball cooperatiu entre iguals i l'atenció a la diversitat.
- Fer periòdicament claustres formatius als docents:
 - Divulgatius de la formació rebuda pel grup impulsor a la Xarxa d'Escoles Inclusives o d'altres experiències.
 - De com orientar a les famílies, les quals els seus fills compartien escolaritat amb alumnes amb barreres per a l'aprenentatge, amb la intenció de millorar la convivència. Aquesta tasca és realitzava amb el suport de l'assessora USEE de l'Hospital Parc Taulí de Sabadell.
 - Del projecte del centre al professorat nou.
- Afavorir la visita de mestres del claustre a centres inclusius, recomanats per l'EAP o la Inspecció Educativa.
- Difondre, per part dels professionals de l'EAP i de la logopeda del CREDAV "Jordi Perelló", als mestres, als nivells, als cicles, a la CAD i al claustre, missatges de suport als canvis orientats a la inclusió, alhora que es feien propostes d'actuacions pràctiques afavoridores de l'atenció a la diversitat.

La difusió de cultures al centre va anar creixent i canviant, d'intencionada a espontània, gràcies a la suma de moltes persones de la comunitat educativa, com els propis infants, les famílies i la implicació activa majoritària de docents i educadors.

LES POLÍTIQUES D'ESCOLA

Simultàniament al desenvolupament de les cultures vam prendre decisions polítiques i formatives que impulsaven el procés i l'anaven cimentant, fins a conferir, en l'actualitat, una estructura que permet el desenvolupament de pràctiques educatives inclusives:

- Potenciem la formació:
 - El pla de formació de centre des dels inicis del canvi està enfocat a metodologies per atendre la diversitat.
 - Prioritzem que, una part important dels mestres del claustre, tinguin formació en l'especialitat d'Atenció a la Diversitat.
 - Impulem que diferents docents liderin els diversos projectes innovadors al centre, que afavoreixen l'escola inclusiva com ara el *Llegim en Parella* i el *Reading in pairs* (que prioritzen i es fonamenten en el treball cooperatiu entre iguals[3], *l'Impuls a la Lectura* (ILEC[4]), *avaluació per rúbriques* (Neus Santmartí i Rosa Maria Tarín[5]), *escriptura* (Enric Queralt[6]), *Inclusió i Ciències*[7], *treball per ambients, educació emocional i mediació, el treball per projectes, per racons, multinivell i multiproposta a l'aula, i tallers, entre d'altres.*
 - Vam participar en la investigació: "Mejora de la respuesta educativa de los centros ordinarios a través de buenas prácticas inclusivas", investigador principal (IP): Josep Mª Sanahuja[8]. Aquesta investigació va permetre reflexionar sobre les pràctiques educatives inclusives del centre, avaluar-les i rebre propostes de millora per part de l'equip investigador.
- Per fer arribar aquesta formació internament a la resta de docents:
 - El professorat expert en els diferents temes ens distribuïm estratègicament pels cicles.
 - Fem modelatge entre docents.
- Realitzem claustres formatius interns a càrrec dels propis docents, dels professionals de l'EAP, de la logopeda del CREDAV, de professionals externs i/o de la Inspecció educativa.
- Apliquem la docència compartida: Treballem de manera col·laborativa dos mestres a l'aula, responsabilitzant-nos conjuntament. tant de l'organització de les activitats com de l'atenció directe de tot l'alumnat. En conseqüència, la responsabilitat de l'ensenyament de tots els alumnes, inclosos els que presenten barreres per a l'aprenentatge, és compartida entre el tutor i el MS, sempre dins del grup de referència.
- Distribuïm les hores de suport amb criteris establerts a la CAD. Aquesta distribució és flexible i canvia en funció de les necessitats que sorgeixen al llarg del curs.
- Organitzem els horaris dels alumnes per blocs de treball i franges horàries flexibles: llegim, escrivim, ambients...
- Apliquem criteris i mètodes d'avaluació que pretenen ser justos i, per tant, són diversos i respecten les diferències de cadascú. I a la vegada fomenten l'autoregulació i la metacognició dels alumnes.
- Incloem les activitats extraescolars i de menjador dins del projecte inclusiu del centre.
- Fomentem la participació de les famílies a l'escola.
- Impulem la col·laboració de les entitats educatives, socials i culturals de l'entorn en moltes de les activitats de centre i tenim una molt bona resposta. Rebem un recolzament important de l'Ajuntament de Polinyà.
- Ens projectem col·laborant en formacions, investigacions i recerques o d'altres activitats pedagògiques i didàctiques, organitzades pels serveis educatius de la zona, les diverses universitats del país i internacionals, i pel

Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya, amb la intenció de fer xarxa formativa inclusiva.

AVALUACIÓ DEL PROJECTE

La valoració que fem de l'experiència és molt positiva perquè constatem que:

- Majoritàriament els infants, les famílies, els alumnes de pràctiques, els educadors, el personal de neteja, el servei de menjador i extraescolars, l'administratiu, el conserge, els professionals de l'EAP, la logopeda del CREDAV, el personal assessor de la USEE, els formadors externs, la inspecció educativa, els col·laboradors de les entitats socials, culturals i educatives de l'entorn proper, l'Ajuntament i els docents, tota la comunitat educativa ens sentim acollits, responsables, importants i còmplices de la vida de l'escola. *(S'han passat, regularment, diversos qüestionaris de l'índex per a la inclusió que ho corroboren)*
- Els alumnes tenen bones habilitats socials, són autònoms, gaudeixen a l'escola i són protagonistes del seus aprenentatges.
- Han disminuït de manera progressiva els conflictes entre els infants.
- Milloren els resultats acadèmics dels alumnes: l'evolució dels resultats de les competències bàsiques al llarg dels darrers 7-8 anys milloren significativament i en ascens constant.
- Els nens i les nenes amb barreres per a l'aprenentatge són estimats pels seus companys i formen part del grup d'iguals, comparteixen jocs i aprenentatges.
- Ha augmentat la implicació de les famílies en l'educació escolar dels seus fills i filles.
- Ha crescut la col·laboració entre la comunitat educativa de les associacions municipals.

VALORACIÓ

És cert que els canvis són lents i durs, quant a que requereixen una gran implicació personal de molts professionals, que va més enllà de les tasques pròpies de la docència, però són gratificants i són possibles.

Agraïm i destaquem la importància de l'acompanyament per part de l'EAP, de la logopeda del CREDAV, de la inspecció educativa, dels formadors implicats en el centre i el suport incondicional de moltes famílies en tot el procés.

A la nostra comunitat educativa, les cultures han canviat, ja no és discutible, hores d'ara, si hem de ser inclusius, això és un valor que ens identifica. Podem il·lustrar aquest valor, fent una al·lusió artística de l'expressionisme del quadre del Petó de Gustav Klimt on per la màxima representació de l'afecte del petó fa servir diferents materials, oli sobre tela, estany, or, gruixos i matisos de diversos colors, per aconseguir el petó etern de la història de l'art. Si traguéssim alguna pinzellada o substituïssim part dels materials nobles o senzills, el quadre no ens arribaria a impactar amb la mateixa intensitat.

Continuem vetllant per difondre aquestes cultures i reflexionem sobre quines polítiques apliquem per convida i quines pràctiques educatives reforcen aquesta convivència, que té com a objectiu la participació de tots i totes, on l'excel·lència és una fita particular i alhora comuna.

Com a escola hem de continuar fent camí per assolir la inclusió des d'aquesta perspectiva i continuar treballant per millorar, amb el suport de recursos adequats i justos, de formació específica i de qualitat, i de bones estratègies organitzatives.

La inclusió educativa és un viatge engrescador que fem junts. És important ressaltar que els primers protagonistes d'aquest viatge són els infants i són ells qui fan les aportacions més valuoses i sorprenents, ells no entenen de diferències i aprenen ràpid a conviure. Ara ens correspon als adults buscar nous destins, noves formacions i nous gestos, per continuar millorant les nostres pràctiques educatives, aquestes són en definitiva la finalitat última dels canvis en les cultures i les polítiques del centre.

Referències Bibliogràfiques:

- Arnaiz, P. (2003). *Educación inclusiva: una escuela para todos* (Vol. 1a). Málaga: Ediciones Aljibe.
- Booth, T., & Ainscow, M. (2002). *Index inclusió: index per a la inclusió: guia per a l'avaluació i millora de l'educació inclusiva*. ICE Universitat de Barcelona. Retrieved from <http://www.xtec.cat/monografics/inclusio/html/pdf/inclusio.pdf>
- Echeita, G. (2007). *Educación para la inclusión o educación sin exclusiones*. (2a ed., Vol. 2a edició). Madrid: Narcea.
- Giné, C. (1998). ¿Hacia dónde va la integración? *Cuadernos de Pedagogía*, 269(Mayo), 40-45.
- Giné, C., Duran, D., Font, J., & Miquel, E. (2009). *La educación inclusiva. De la exclusión a la plena participación de todo el alumnado*. (C. Giné, Ed.) (1a ed., Vol. 1a Edició). Barcelona: ICE de la Universitat de Barcelona.
- Hernández, F.; Ventura, M. (1994). *La organización del currículo por proyectos de trabajo* (1a ed.). Barcelona, Espanya: Graó.
- Huguet, T. (2006). *Aprender juntos a l'aula: una proposta inclusiva*. Barcelona: Graó. Retrieved from http://ccuc.cbuc.cat/record=b3532378~S23*cat
- Martín García, M. J. (2006). *Investigar y aprender: cómo organizar un proyecto*. Barcelona: Horsori. Retrieved from http://ccuc.cbuc.cat/record=b3643627~S23*cat
- Miquel, E.; Castelló, M.; Bassols, M. (1998). *Instantànies.: Projectes per atendre la diversitat educativa (Llibres a l'Abast)*. (C. Monereo, Ed.) (1a ed.). Barcelona, Espanya.
- Monereo, C., & Duran, D. (2001). *Entramats. Mètodes d'aprenentatge cooperatiu i col·laboratiu* (Vol. 1a). Barcelona, Espanya: Edebé.
- Ruiz i Bel, R. (2008). *Plans múltiples i personalitzats per a l'aula inclusiva* (1a ed., Vol. 1a edició). Barcelona: Eumo Editorial.
- Skiliar, C. (2005). Poner en tela de juicio la normalidad, no la anormalidad. Políticas y falta de políticas en relación con las diferencias en educación. *Revista Educación Y Pedagogía*, 17(41), 9-22.
- Stainback, S., Stainback, W. (1999). *Aulas inclusivas: un nuevo modo de enfocar y vivir el currículo*. Madrid: Narcea. Retrieved from http://ccuc.cbuc.cat/record=b2384469~S23*cat
- UNESCO. (1994). *Declaración de Salamanca y marco de acción*.
- Vlachou, A. (1999). *Caminos hacia una educación inclusiva*. (L. Barton, Ed.) (1a ed., Vol. 1a Edició). Madrid: La Muralla.

Notes:

[1] Extret de: <http://agmer.org.ar/index/8936-carlos-skliar-la-inclusion-es-un-gesto-pequeno/>

[2] Des del 2002 fins el 2010 l'ICE de la Universitat de Barcelona va donar suport al Seminari sobre l'Educació Inclusiva coordinat per Ester Miquel i compost per David Duran, Climent Giné i Josep Font, que van traduir i adaptar al català l'Obra original en anglès: *Índex for inclusion* (Booth, T.; Ainscow, M. 2000). El 2006 es van constituir com a grup de treball i van iniciar la Xarxa d'Escoles Inclusives, amb l'Us de l'Índex per a la Inclusió i la formació de formadors com a amics crítics que donessin suport a nous centres en la implementació de l'Índex.

[3] Grup de recerca GRAI de la UAB, <http://grupsderecerca.uab.cat/grai/>

[4] Pàgina web del projecte ILEC: <http://xtec.gencat.cat/ca/projectes/lectura/impulslectura/>

[5] Avaluació per rúbriques: Neus Santmartí i Rosa Maria Tarín. Departament de Didàctica de les ciències de la UAB.

[6] Bloc de l'Enric Queralt: <http://blocs.xtec.cat/ambelspeusaterra/>

[7] En col·laboració amb els Departaments de Didàctica de les Ciències de la UB i de la UAB.

[8] Investigador principal (IP): Josep M. Sanahuja. Projecte: "Mejora de la respuesta educativa de los centros ordinarios a través de buenas prácticas inclusivas" Font. MINECO-EDU 2010-19478.